

Esad Delibašić

MENADŽMENT KULTURNE BAŠTINE

Sažetak

Pojam kulturne baštine je višeslojan i višeznačajan. Ono što je značajno za sve forme baštine je da ona (pre)nosi neku vrijednost, odnosno simbolički značaj od prošlih generacija za sadašnje i buduće generacije. Savremeni koncept kulturne baštine je zasnovan na njezinom poimanju kao istovremenog nosioca karakteristika prošlosti i savremenosti. UNESCO, organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu, usvojila je nekoliko obavezujućih međunarodnih pravnih instrumenata u kojima se određuju pojmovi kulturne baštine, materijalne i nematerijalne kulturne baštine, prirodne baštine, pojam kulturne raznolikosti. Upravljanjem kulturnom baštinom podrazumijeva racionalnu i organizovanu brigu o održavanju i čuvanju kulturnih vrijednosti kulturnih dobara za sadašnje i buduće generacije. Upravljanje baštinom obuhvata identifikaciju dobra kulturne baštine, interpretaciju, održavanje i zaštitu značajnih materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara. Zbog iznimnog društvenog značaja kulturne baštine, nužan je planski pristup zaštiti i čuvanju kulturne baštine, odnosno zaštita i očuvanje kulturnih dobara zahtijeva pripremu plana upravljanja.

Ključne riječi: *baština, kulturna baština, materijalna i nematerijalna baština, prirodna baština, upravljanje kulturnom baštinom, plan upravljanja kulturnim dobrima.*

CULTURAL HERAGE MANAGEMENT

Summary

The term cultural heritage contains several layers and several meanings. However, what is important for all forms of cultural heritage is the fact that it carries/transmits certain value or symbolic significance from the past to the present and future generations. Contemporary concept of cultural heritage is based on the understanding of it as the bearer of the modern and the bearer of the characteristics from the past, at the same time. UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization adopted several binding international legal tools in order to define the terms

of cultural heritage, material and non-material cultural heritage, natural heritage and the term of cultural diversity. Control of the cultural heritage covers rational and organized care for preservation and reservation of cultural values of cultural monuments for current and future generations. It also covers the identification of object belonging to cultural heritage, interpretation, preservation and protection of significant material and non-material items. Due to immense importance of heritage for the society, it is necessary to have planned approach to protection and preservation of cultural heritage. In other words, protection and preservation of cultural monuments requires thorough preparation and management plan.

Key words: *heritage, cultural heritage, material and non-material heritage, natural heritage, cultural heritage management, cultural heritage management plan.*

Potraga za značenjem

Utvrđiti sadržaj i obim nekog pojma težak je posao, iako se, možda, misli da je njegovo značenje većini ljudi samorazumljivo. Naime, pojmovi koje svakodnevno koristimo i za koje smatramo da su samorazumljivi se mogu pokazati veoma komplikovanim i protivrječnim. Tako su pojmovi sloboda, demokratija, smrt, smisao života, dobro i zlo, lijepo, ljubav itd. na prvi pogled sasvim jasni, ali njihovom analizom i uvidom u različite interpretacije može se konstatovati da se radi o veoma složenim pojmovima za koje utvrđivanje sadržaja i obima nije nimalo lagan zadatak. Slično je i sa pojmom *baština* (engl. heritage). Ovaj pojam je veoma složen i ne može se jednoznačno odrediti. Pojam baština podrazumijeva određena dobra naslijeđena (baštinjena) od prethodnih generacija koja imaju neku vrijednost za nekog subjekta. Do Francuske revolucije “*baština je označavala nasljedno dobro koje se prenosi s roditelja na djecu, čineći osnovnu komponentu obitelji koju treba poštovati i čuvati*“ (D.A.Jelinčić, 2010:17). Porodica je kroz dobra *baštinila* određene vrijednosti. Nakon Francuske revolucije “*razvija se pojam baštine čije se kompetencije premještaju s obitelji na naciju*” (D.A.Jelinčić, 2010:17). Baština postaje element koji učestvuje u gradnji nacionalnog identiteta. Ona od porodičnog dobra postaje

nacionalno dobro. Vjeruje se da baština omogućava prepoznatljivost i jedinstvo nacije kroz vrijeme, odnosno dobra baštine omogućavaju kontinuitet nacije.

Pojam baštine se na osnovu različitih kriterija dijeli na niz vrsta i podvrsta, pa tako se danas u literaturi uotrebljavaju pojmovi: prirodna baština, materijalna i nematerijalna baština, nacionalna i svjetska baština, gastronomska baština, povijesna baština, filmska baština, muzička baština, industrijska baština, pokretna i nepokretna baština, humanistička baština, virtuelna baština itd.

Po mnogima najznačajniji dio baštine jeste *kulturna baština*. David Throsby ističe da dodavanjem pridjeva *kulturno* baštinu reduciramo na naslijeđene stvari koje imaju određeni kulturni značaj (D. Throsby, 2012:106). *Kulturnu baštinu* možemo odrediti kao sumu identificiranih i od prethodnih generacija naslijeđenih vrijednosti koju čine materijalna i nematerijalna dobra od kulturnog, naučnog i povijesnog značaja, a koja tvori temelj kulturnog identiteta neke društvene grupe.

Ono što je značajno za sve forme baštine, neovisno ko je nositelj, to je da baština (pre)nosi neku vrijednost, odnosno simbolički značaj od prošlih generacija za sadašnje i buduće generacije. Briga o čuvanju, proučavanju, istraživanju i prezentaciji kulturne baštine spada u okvir djelatnosti baštinskih, naučnih i obrazovnih ustanova. Dugotrajnost sadržaja kulturne baštine zavisi od kvaliteta dokumenta na kojem je on zabilježen. Sadržaj kulturne baštine može biti zabilježen u formi knjige, slike, gramofonske ploče, filmske trake, CD-a, DVD-a itd.

Značajno je ukazati i na distinkciju pojmova unutar sintagmi *kulturne baštine* i *kulturnog dobra*. *Kulturno dobro* je pojedinačni predmet u okviru kulturne baštine. Kulturnu baštinu proučavamo kao cjelovit fenomen, a konkretna istraživanja su uvijek usmjerena prema konkretnim kulturnim dobrima.

Stereotipi o kulturnoj baštini

Značajan obrat u poimanju kulturne baštine su unijeli: ekonomika kulture, kulturne industrije i kulturni turizam. Ove discipline proširuju sadržaj kulturne baštine i transformiraju njezin odnos prema tržištu i tržišnoj valorizaciji kulture. Ekonomika kulture, kulturne industrije i kulturni turizam podrazumijevaju demokratizaciju kulture, odnosno ukidanje elitne kulture, upućenost na tržište, dinamičnost, odmak od budžetskog finansiranja, savremenost i produktivnost.

Ovim odredbama kulturne baštine protivrječe i danas još uvijek značajno prisutni tradicionalni stavovi. Jedan od njih, svodi kulturnu baštinu na kulturna dobra (arheološki ostaci, kulturno-historijski spomenici), čija je jedina funkcija da svjedoče o prošlosti neke zajednice ili identiteta, te podrazumijeva nesavremenost, budžetsko finansiranje i statičnost. Ovaj koncept ne uspijeva dovesti u vezu kulturna dobra sa trenutnim društvenim kontekstom i uspostaviti jedinstvo i kontinuitet prošlosti i sadašnjosti. Naime, kulturna dobra se predstavljaju i interpretiraju kao da su izložena u izlogu prošlosti, ne uspijevajući iz tog izloga izaći u stvarnost. *“Iako izraz nasleđe može da prizove slike daleke prošlosti, nasleđene stvari mogu da budu i skorašnjeg datuma; tako je, na primjer, zgrada opera u Sidneju, koja se vodi kao deo Svetske kulturne baštine, završena tek 1973. godine”* (D. Throsby, 2012:107). Drugi konzervativni stav u tumačenju ovog pojma je komplementaran sa prvim, a zasniva se na svođenju kulturnih dobara na objekte kojima je, prije svega, potrebna zaštita. Kulturna baština se dominantno tretira u kontekstu restauracije i konzervacije, bez značajnijih pokušaja njezinog dovođenja u vezu sa privredom i tržištem. Vjeruje se da kulturna baština predstavlja apsolutno odvojenu sferu od svakog tržišta i privrede zajednice. Enes Kujundžić navodi da je u studijskim programima koji se nude studentima na australijskom Curtin-univerzitetu *“kulturna baština (...) definirana jednostavno kao nešto što se fokusira na istraživanja svih aspekata kulture koji povezuju prošlost i sadašnjost sa budućnošću. To uključuje: muzeje, kolekcije, historijske lokalitete i građevine, tradicionalne kulturne forme, uključujući umjetnost, urbane cjeline i ritualne običaje, prirodni ambijent koji je kulturno oblikovan i*

bez izuzetka modificiran zahvaljujući ljudskim aktivnostima, javne ustanove putem kojih pulsira i zahvaljujući kojima se obogaćuje svakidašnji život, a koje i same za sebe imaju vlastito naslijeđe. Sferi kulturne baštine pripada i sistem znanja, uključujući i ono koje nazivamo tradicionalnim a koje je u osnovi neformalno i po sadržaju i po načinu transmisije, uključujući one aspekte društvenog života kao što su sistem vjerovanja, folklor, običaji i popularna kultura, zajednica i društveni život, i, na kraju, historija i identitet.” (E. Kujundžić, 2011:47-48).

Možemo zaključiti da je savremeni koncept kulturne baštine zasnovan na njezinom poimanju kao istovremenog nosioca karakteristika prošlosti i savremenosti. Reduciranje kulturne baštine samo na karakteristike prošlosti bez njezinog dovodenja u vezu sa savremenim kontekstom kulturnu baštinu petrificira i umrtvljuje. Pojam kulturne baštine je višeslojan i višeznačajan. Kulturna baština, prije svega, predstavlja povijesni dokaz postojanja određene društvene zajednice na nekom lokalitetu, odnosno, kroz kulturnu baštinu se neki društveni subjekt objektivizira i ostvaruje stvarajući svoj specifičan identitet – kulturni identitet. Kulturna baština se često tumači iz političkog konteksta. Naime, kulturni identitet se često koristi za formiranje političkog identiteta, odnosno kulturni identitet se reducira na nacionalni identitet.

Kulturna baština u dokumentima međunarodnih organizacija

UNESCO, organizacija Ujedinjenih nacija odgovorna za kulturu, usvojila je nekoliko obavezujućih međunarodnih pravnih instrumenata u kojima se određuju pojmovi kulturne baštine, materijalne i nematerijalne kulturne baštine, prirodne baštine, pojam kulturne raznolikosti:

- Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (1954.),
- Konvencija o mjerama za zabranu i sprečavanju nedopuštenog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara (1970.),
- Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine (1972.),

- UNIDROIT konvencija o ukradenim i nezakonito iznesenim kulturnim dobrima (1995.),
- Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine (2001.),
- Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (2003.),
- Konvencija o zaštiti i promoviranju različitosti kulturnih izraza (2005.).

Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine

Materijalna i nematerijalna baština danas se prije svega poimaju kao identitetski orijentiri, kao tačke koje transcendiraju vremenske okvire i omogućavaju kontinuitet nekog bića/identiteta. Kao nosilac memorije kulturna baština ostaje idealan faktor koji doprinosi formiranju društvenog bića. Jedan od utemeljitelja hrvatske muzeologije Ivo Maroević u tekstu „*Kulturna baština između globalnog i nacionalnog*“ ističe da se baština referira na nematerijalno, neovisno bilo ono posredovano materijalnim ili nematerijalnim putem (I. Maroević, 2004:33). Vrijednosti baštine mogu se posredovati, smatra Maroević, materijalnim sredstvima, ali je njezina suština u onom što je nematerijalno. Kulturna baština je dio baštine koji je određen kulturnim sadržajem.

U dokumentima međunarodnih organizacija na različite se načine definira kulturna baština. Najčešće citirana definicija je sadržana u UNESCO-voj Konvenciji o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine koja je usvojena 1972. godine. U Konvenciji, u članu 1., pod kulturnom baštinom podrazumijevaju se:

„spomenici: djela arhitekture, monumentalna vajarska i slikarska djela, elementi ili strukture arheološkog karaktera, natpisi, pećine koje su se koristile za stanovanje i kombinacija elemenata koji imaju izuzetnu univerzalnu vrijednost sa istorijskog, umjetničkog ili naučnog gledišta;

grupa zdanja: grupe izolovanih ili povezanih građevina koje, po svojoj arhitekturi, jedinstvu ili uklopljenosti u pejzaž, predstavljaju izuzetnu univerzalnu vrijednost sa istorijskog, umjetničkog ili naučnog gledišta;

znamenita mjesta: djela ljudskih ruku ili kombinovana djela ljudskih ruku i prirode, uključujući i arheološka nalazišta koja su od

izuzetnog univerzalnog značaja sa istorijskog, estetskog, etnološkog ili antropološkog gledišta.“

Materijalnu kulturnu baštinu možemo podijeliti na pokretnu i nepokretnu. Pokretnu baštinu čine ona djela koja nisu vezana uz mjesto izvornog nastanka. Djela pokretne baštine se mogu relativno lako prenijeti na neko drugo mjesto, dok su djela nepokretne baštine čvrsto povezana s mjestom na kojem su nastala. Osobina pokretne baštine da mijenja prostorne kontekste joj povećava semantičke razine, odnosno značenje pokretnog djela kulturne baštine mijenja se zavisno od toga u kom se baštinskom kontekstu trenutno djelo nalazi, dok, suprotno tome, nepokretna baština oblikuje i konstantno definira sredinu u kojoj se nalazi.

Ideja kulturne baštine koja pripada cijelom čovječanstvu brzo nakon usvajanja Konvencije dobija veliki broj pristaša širom svijeta. Potpisujući *Konvenciju* za zaštitu kulturnog i prirodnog nasljeđa, države priznaju da kulturna baština koja se nalazi na njihovom teritoriju i koja je upisana na Popis svjetske baštine sačinjava svjetsku baštinu, a njezina zaštita je dužnost i nacionalnih država i međunarodne zajednice kao cjeline. Ideja svjetske baštine nije zasnovana na suprotnosti sa nacionalnim kulturnim identitetima, nego na međusobnom prožimanju. Naime, pravo na nacionalnu kulturu jedno je od osnovnih ljudskih prava, a osnovne odlike nacionalnog identiteta su jezik, tradicija i kulturna baština, te osjećaj nacionalne pripadnosti. Kulturna baština je jedan od nositelja odlika identiteta određene zajednice. Očuvanje kulturne baštine istovremeno je i očuvanje razlika koje pojedine zajednice baštine.

Definicija baštine iz *Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* je uključila i prirodnu baštinu. U Konvenciji, u članu 2., pod prirodnom baštinom podrazumijevaju se:

„spomenici prirode koji se sastoje od fizičkih ili bioloških formacija ili skupina tih formacija, koji su od izuzetne univerzalne vrijednosti sa estetske i naučne tačke gledišta;

geološke ili fiziografske formacije i tačno određene zone koje predstavljaju mjesto življenja ugroženih vrsta životinja i biljaka od izuzetno univerzalne vrijednosti sa naučne i konzervatorske tačke gledišta;

znamenita mjesta prirode ili tačno određene prirodne zone od izuzetnog univerzalnog značaja sa tačke gledišta nauke, konzerviranja ili prirodnih ljepota.“

Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine

Nakon više od trideset godina od usvajanja *Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* UNESCO 2003. godine usvaja *Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*. Nakon što ju je do 20. aprila 2006. godine ratifikovalo trideset država 2006. godine *Konvencija* stupa na snagu. Opća skupština *Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu* navela je kao ključni razlog donošenja *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* međuovisnost nematerijalne kulturne baštine i materijalne kulturne i prirodne baštine. Istaknuto je, također, da procesi globalizacije i društvene transformacije, uz uslove koje stvaraju za obnovljeni dijalog među zajednicama, dovode do opasnosti gubitka vrijednosti, nestajanja i uništavanja nematerijalne kulturne baštine. Lokalne zajednice i pojedinci igraju važnu ulogu u proizvodnji, zaštiti, održavanju i ponovnom stvaranju nematerijalne kulturne baštine, čime pomažu jačanju kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti.

Nematerijalna kulturna baština manifestira se u slijedećim područjima (tačka 2, člana 2.): a) usmena tradicija-predaja i izražavanje, uključujući jezik kao specifično sredstvo kulturnog duhovnog naslijeđa; b) izvođačke umjetnosti (tradicionalna muzika i igre, narodni igrokazi, pučko pozorište i sl.); c) društveni običaji, rituali i narodne svetkovine; d) znanje i praksa u vezi sa prirodom i svemirom; e) tradicionalno zanatstvo.

U članu 2 *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* se pod nematerijalnom baštinom podrazumijeva:

„vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i u nekim slučajevima, pojedinci prihvataju kao dio svoje kulturne baštine. Ovu nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz naraštaja u naraštaj, zajednica i skupine stalno iznova stvaraju kao odgovor na svoje okruženje, svoje međusobno djelovanje s prirodom i svojom poviješću koja im pruža osjećaj identiteta i

kontinuiteta te tako promiče poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti. Ova Konvencija ima u vidu isključivo takvo nematerijalno kulturno nasljeđe koje je kompatibilno s postojećim međunarodnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava, kao i potrebama uzajamnog poštivanja među zajednicama, grupama i pojedincima i koja je u skladu sa potrebama održivog razvoja“.

Konvencija o zaštiti i promoviranju različitosti kulturnih izraza

Jedan od pojmova koje u posljednjih nekoliko godina nije moguće mimoći u literaturi o kulturi je *pojam kulturne raznolikosti*. Gotovo svi važni dokumenti Europske unije, Vijeća Europe, UNESCO-a i ostalih međunarodnih organizacija uvode termin *kulturne raznolikosti*, koji se pojavljuje kao odgovor na globalizaciju. Strah od gubitka identiteta u svijetu koji postaje uniformiran rezultira „borbom“ za očuvanje vlastitog identiteta i poštovanjem identiteta „drugih“. Svijest o *kulturnoj raznolikosti* naroda veže se uz pojam očuvanja identiteta, odnosno očuvanja razlika koje postoje među kulturama. Upravo se te razlike smatraju bogatstvom, a politike međunarodnih organizacija promiču njihovo očuvanje, istovremeno promičući interkulturni dijalog, toleranciju i poštivanje ljudskih prava.

U tom kontekstu od posebnog značaja je *Konvencija o zaštiti i promoviranju različitosti kulturnih izraza* koja je usvojena 2005. godine na 33. zasjedanju Generalne konferencije UNESCO-a, a Bosna i Hercegovina je krajem 2008. godine ratificirala Konvenciju (“Službeni glasnik BiH”, broj: 11/08). Cilj Konvencije je da zaštiti i promoviše različitost kulturnih izraza, posebno onih koji se zasnivaju i prenose kulturnim aktivnostima, kulturnim dobrima i uslugama. “*Pojam ‘kulturni izrazi’ odnosi se na različite načine na koje se kreativnost pojedinaca i društvenih grupa oblikuje i ispoljava. To ispoljavanje obuhvata izraze koji se prenose riječima (književnost, pripovijedanje...), zvukom (muzika...), slikama (fotografije, filmovi...) – u bilo kom formatu (štampanom, audiovizuelnom, digitalnom, itd.) ili aktivnostima (ples, pozorište...) te predmetima (skulpture, slike...)”* (30 često postavljanih pitanja u vezi sa Konvencijom - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).

Pored navedenih konvencija donesene su preporuke od strane UNESCO-a¹, evropske konvencije², rezolucije Komiteta ministara Vijeća Evrope³, kao i niz povelja i dokumenata ICOMOS-a.

Upravljanje kulturnom baštinom

Upravljanje kulturnom baštinom započinje njezinom identifikacijom i očuvanjem. Bez identifikacije kulturnog dobra nije moguće ništa započeti, a kada se izvrši identifikacija prvo što se mora uraditi je zaštititi i očuvati kulturno dobro. Međutim, dosta dugo se smatralo da su zaštita i očuvanje jedini i ključni zadatak pri upravljanju kulturnom baštinom. Kopernikanski obrat u upravljanju kulturnom baštinom je nastao u trenutku kada se shvatilo da za kulturnu baštinu, koliko god su važne konzervacija i restauracija, odnosno njezino očuvanje, isto toliko je važno dovođenje kulturne baštine u vezu sa trenutnim društvenim kontekstom, pa i sa tržišni kontekstom. Kulturna baština je uvijek namijenjena publici, ona nije vrijednost po sebi i zato je zadatak savremenih koncepata kulturne baštine posredovati između vrijednosti prošlosti i publike našeg doba. Uvjerenje da su kultura i afirmacija kulturne baštine isključivo budžetska potrošnja mora zamijeniti uvjerenje da kultura i kulturno

¹ *Preporuka o međunarodnim načelima za arheološka iskopavanja (1956),*
Preporuka o dostupnosti muzeja svima (1960),
Preporuka o čuvanju ljepote i značaja krajolika i mjesta (1962),
Preporuka o zaštiti kulturnih dobara od javnih i privatnih radova (1968),
Preporuka o zaštiti kulturne i prirodne baštine na nacionalnoj razini (1972),
Preporuka o međunarodnoj razmjeni kulturnih dobara (1976),
Preporuka o zaštiti i očuvanju povijesnih područja (1976),
Preporuka o zaštiti pokretnih kulturnih dobara (1978),
Preporuka o zaštiti i očuvanju pokretnih slika (1980).

² *Evropska konvencija o zaštiti arheološke baštine (1969. i 1992.),*
Evropska konvencija o napadima na kulturna dobra (1985.),
Konvencija o zaštiti evropske graditeljske baštine (1985.),
Konvencija o evropskim krakolicima (2000.),
Evropska konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine (2001.).

³ *Rezolucija o oživljavanju spomenika (1966),*
Rezolucija o aktivnom održavanju spomenika, skupina i cjelina građevina s povijesnim i umjetničkim značenjem u kontekstu prostornog planiranja (1968.),
Evropska povelja o graditeljskoj baštini (1975.),
Rezolucija o prilagodbi propisa kojima se uređuju pitanja zaštite graditeljske baštine (1976.),
Rezolucija o kulturnim rutama Vijeća Evrope (1998.).

dobro mogu biti i izvor prihoda. Sa usvajanjem uvjerenja da kulturno dobro može biti izvor prihoda rast će i potreba njegovog očuvanja i zaštite.

Obično se pod upravljanjem kulturnom baštinom podrazumijeva racionalna i organizovana briga o održavanju i čuvanju kulturnih vrijednosti kulturnih dobara za sadašnje i buduće generacije. Upravljanje baštinom obuhvata identifikaciju dobra kulturne baštine (za šta je potrebno znanje iz temeljnih znanstvenih disciplina: arheologije, etnologije, povijesti umjetnosti, povijesti itd.), interpretaciju (što pretpostavlja i kontekstualno tumačenje), održavanje i zaštitu značajnih materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara. Dakle, cilj upravljanja kulturnom baštinom *„jest očuvanje reprezentativnog primjerka materijalne i nematerijalne baštine za buduće generacije“* (D.A. Jelinčić, 2010: 27).

Vlasništvo nad kulturnim dobrima može biti trojako: javno, privatno i civilno (D.A. Jelinčić, 2010: 28). Danijela Angelina Jelinčić ističe da javni i civilni sektor najčešće upravljaju kulturnim dobrima s ciljem njihove konzervacije i edukacije konzumenata, dok je za privatni sektor, najčešće, osnovni cilj upravljanja kulturnim dobrom ostavariti profit. *„Kad je kulturno dobro u javnom vlasništvu, njime obično upravlja određeno vladino tijelo, a u većini zemalja najveću ulogu u upravljanju kulturnim dobrima ima upravo javni sektor“* (D.A. Jelinčić, 2010: 28).

Upravljanje porukom koju nosi kulturno dobro je jedan od najvažnijih elemenata u procesu upravljanja kulturnim dobrom. Semiotika kulturne baštine unosi nove dimenzije u procesu tumačenja značenja kulturnog dobra. Naime, poimanje kulturnog dobra kao znaka povećava semantičke razine kulturnog dobra. Zavisno u kom se baštinskom kontekstu nalazi, kulturno dobro poprima specifično značenje. Značenje kulturnog dobra nije vječno definirano, nego je kontekstualno uslovljeno. Značenje poruke kulturnog dobra ovisno je i od iskustva i interpretacijskog kapaciteta konzumenta. Kulturno dobro mora biti uključeno u društveni kontekst društva u kom se trenutno nalazi. Svaka redukcija kulturnog dobra na svjedočanstvo prošlosti umrtvljuje ga i dekotekstualizira. Kulturno dobro uistinu živi tek kada ima svoju publiku. Ono, dakle, mora nositi neku poruku za današnje generacije i publiku.

Upravljanje kulturnim dobrima traži jedinstven pristup svakom pojedinom kulturnom dobru. Osnovno pravilo upravljanja baštinom nalaže da se svakom objektu baštine pristupa na jedinstven način, uz posebno kreiran plan, odnosno politiku upravljanja. Jadran Antolović ističe slijedeća načela upravljanja kulturnom baštinom koja su važna za njezino očuvanje:

- *načelo zakonitosti i/ili tradicije* – zaštita kulturne baštine se organizira na osnovu zakona države koja sprovodi politiku zaštite baštine ili se odvija u tradicionalnim okvirima;
- *načelo identifikacije baštine* - da bi bilo moguće očuvati kulturnu baštinu, potrebno ju je prije svega identificirati; državni zakoni o zaštiti kulturne baštine utvrđuju procedure za identifikaciju kulturne baštine i nadležnost stručnih ustanova koje procijenjuju kulturnu baštinu;
- *načelo dokumentiranosti baštine* – dokumentacija o dobru baštine koja nastaje u toku identifikacije i istraživanja dobra baštine je osnov za svako donošenje odluka o dobru baštine;
- *načelo multidisciplinarnog pristupa* – zaštita kulturne baštine zahtijeva multidisciplinarni pristup; taj pristup danas pored povijesničara umjetnosti, arheologa, etnologa, arhitekata i građevinara, obuhvata i sociologe, ekonomiste, pravnike, istoričare, hemičare i dr.;
- *načelo očuvanja spomeničke vrijednosti* – nakon što potencijalno dobro baštine bude proglašeno spomeničkom vrijednošću, zadatak nadležnih organa uprave (ministarstava) i stručnih institucija (zavoda za zaštitu spomenika) je da se očuva i promovira spomenička vrijednost dobra baštine zbog koje je i proglašen vrijednošću;
- *načelo granične koristi* – vlasnici dobra baštine odluke o očuvanju dobra baštine donose samo kad je njihova granična korist veća od graničnog troška, s tim da njihova korist ne mora biti samo materijalna;

- *načelo prepoznavanja ekonomske vrijednosti baštine* – dobro baštine ima svoju spomeničku vrijednost i ekonomsku vrijednost. Ekonomska vrijednost omogućava uključenje baštine u kulturni turizam i njezinu integraciju u tržišni sektor;
- *načelo dobrog gospodarenja* – nužno je da je utvrđen vlasnik dobra baštine koji je ovlašten obavljati prava i obaveze dobrog gospodara. Dobar gospodar je onaj koji radi u interesu očuvanja dobra baštine (J. Antolović, 2009:134-138).

Plan upravljanja kulturnim dobrom

Zbog iznimnog društvenog značaja kulturne baštine nužan je *planski pristup zaštiti i čuvanju kulturne baštine*, odnosno zaštita i očuvanje kulturnih dobara zahtijeva pripremu *plana upravljanja*. Plan upravljanja kulturnim dobrom, tvrdi Jadran Antolović, donosi se zbog: osiguranja kvalitetne procjene postojećeg stanja kulturnog dobra; izrade izjave o značaju kulturnog dobra; provedbe dodatnih ispitivanja i istraživanja; usaglašenosti pristupa očuvanju kulturnog dobra; učinkovitog i dugoročnog upravljanje kulturnim dobrom; uspostave sistema nadzora; utvrđivanja uloge vlasnika, korisnika i nadležne konzervatorske službe u očuvanju kulturnog dobra i postavljanja okvira za eventualne prijave za sredstva potpore (J. Antolović, 2009:216). Realizacija plana upravljanja kulturnim dobrom bit će od koristi za očuvanje dobra i njegovu društvenu afirmaciju. Izradu plana upravljanja, najčešće, pokreću vlasnici kulturnog dobra u saradnji sa nadležnim tijelima.

Plan upravljanja je pisani dokument u kome se utvrđuju procedure i elementi za upravljanje kulturnim dobrom. Plan upravljanja kulturnim dobrom utvrđen je u priručniku UNESCO-a za provedbu *Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* (J. Antolović, 2009:216), te ga čini: 1) svrha plana; 2) opis i povijest kulturnog dobra; 3) ocjena stanja, značaj i vrijednost kulturnog dobra; 4) problemi u upravljanju kulturnim dobrom; 5) strateški ciljevi plana; 6) posebni ciljevi upravljanja koji se odnose na vrstu i

stanje kulturnog dobra; 7) upravljanje kulturnim dobrom; 8) akcijski planovi; 9) nadzor na provedbom i revizija plana i 10) prilozi i karte (J. Antolović, 2009:219).

Jadran Antolović obrazlaže navedene ključne dijelove plana upravljanja (J. Antolović, 2009:219-238):

Svrha plana – Na početku plana upravljanja utvrđuju se razlozi za donošenje plana upravljanja konkretnog dobra baštine. U kratkim crtama se navode radnje i aktivnosti koje će se poduzeti u cilju zaštite i očuvanja kulturnog dobra baštine. Identificiraju se svi subjekti uključeni u sve faze plana: nadležna ministarstva, zavodi za zaštitu spomenika, vlasnici, izvođači radova na dobru, lokalna zajednica, posjetitelji. U ovom dijelu plana se mora postići saglasnost svih aktera, a pogotovo vlasnika i službi zaštite, o aktivnostima koje će se poduzimati na dobru baštine.

Opis i povijest kulturnog dobra – Ovaj dio plana upravljanja podrazumijeva unos podataka o lokaciji, granicama i vlasništvu kulturnog dobra (identifikacijski podaci koji uključuju opis lokacije i geografski smještaj; podaci kvantifikacije površina; podaci o vlasništvu); opis kulturnog dobra (obuhvaća po potrebi i geologiju, topografiju, klimu); režim zaštite kulturnog dobra (mjere i aktivnosti koje se provode u cilju očuvanja kulturnog dobra); značajne faze u povijesti kulturnog dobra (da svakom korisniku osigura razumijevanje povijesnog razvoja kulturnog dobra); uloga stručnjaka (kvalitetni stručnjaci angažirani za izradu plana).

Ocjena stanja, značaj i vrijednost kulturnog dobra – Ovaj dio plana upravljanja podrazumijeva navođenje relevantnih razloga zbog kojih je određeno dobro ocijenjeno kao kulturno dobro baštine. Također, u ovom dijelu se daje opis dobra baštine i njegov značaj za kulturni identitet društva u kome se nalazi.

Problemi u upravljanju kulturnim dobrom – Ovaj dio plana upravljanja problematizira pitanja i moguće probleme u upravljanju kulturnim dobrom. Ti problemi mogu biti: sukobi između različitih korisnika kulturnog dobra; sukobi između zaštitnih mjera i ekonomskih ciljeva; problemi koji proizilaze iz postojećeg modela upravljanja; problemi koji proizilaze iz odluka nadležnih organa.

Ciljevi plana – Ciljevi plana mogu biti opći (očuvanje vrijednosti kulturnog dobra) i pojedinačni (konkretni ciljevi koji će se ostvariti upravljanjem). Za svako kulturno dobro može biti uspostavljen poseban cilj upravljanja. Da bi se to realiziralo „*potrebno je planom opisati predmetno spomeničko obilježje, utvrditi njegovo stanje, utvrditi postojeći način upravljanja koji se odnosi na predmetno obilježje, procijeniti potencijalnu ugroženost, te odrediti ciljeve identificirajući što je potrebno učiniti, kako bi se udovoljilo obaveznim zahtjevima u održavanju i očuvanju kulturnog dobra po propisanim standardima*“ (J. Antolović, 2009:230).

Upravljanje kulturnim dobrom – U ovom dijelu plana se identificiraju svi subjekti uključeni u aktivnosti vezane za kulturno dobro, te jasno utvrđuju njihove nadležnosti i odgovornosti, kao i međusobni odnosi između tih subjekata.

Akcijski planovi – U ovom dijelu plana se daju praktično-provedbena uputstva. Akcijski planovi se, najčešće, izrađuju za razdoblje od jedne do tri godine i njima se detaljno planiraju aktivnosti na očuvanju kulturnog dobra.

Nadzor nad provedbom i revizija plana – Da bi postojao sistemski nadzor, mora postojati plan upravljanja. Nadzor se vrši nad provedbom plana upravljanja. „*Nadzire se proces planiranih radova i identificiraju se sve promjene koje mogu utjecati na provedbu plana. Nadzor ujedno omogućava dopunu akcijskih planova ako se to smatra potrebnim*“ (J. Antolović, 2009:235). Planom upravljanja potrebno je utvrditi osobe koje će provoditi nadzor. Plan upravljanja trebalo bi periodično revidirati i uskladiti sa realnim stanjem.

Prilozi i karte – Plan upravljanja oprema se odatnom dokumentacijom. Prilozi mogu biti dokumenti, fotografije, karte i planovi, grafikoni.

Možemo rezimirati da izrada plana upravljanja kulturnim dobrima dobija sve veći značaj u trenutku kada jača svijest o nužnosti očuvanja kulturnih dobara. Plan upravljanja omogućava organizirano i racionalno upravljanje kulturnim dobrom i osigurava

njegovo očuvanje. UNESCO je propisao da je jedan od uvjeta za upis kulturnog dobra na Listu svjetske baštine postojanje plana upravljanja. Cilj izrade plana upravljanja je uz očuvanje kulturnog dobra zadovoljavanje razvojnih, privrednih, kulturnih i drugih potreba vlasnika i korisnika kulturnog dobra.

Literatura

- Antolović, Jadran (2009) *Menadžment u kulturi*. Zagreb: Hadrian d.o.o.
- Antolović, Jadran (2008) *Očuvajmo kulturnu baštinu*. Zagreb: Hadrian d.o.o.
- Antolović, Jadran (2010) *Organizacija i kultura*. Zagreb: Hadrian d.o.o.
- Jelinčić, Danijela-Angelina-Deana Gulišija-Janko Bekić (2010) *Kultura, turizam, interkulturalizam*. Zagreb: Institut za međunarodne odnose MEANDARMEDIA.
- Jelinčić, Danijela-Angelina (2010) *Kultura u izlogu*. Zagreb: MEANDARMEDIA.
- Jelinčić, Danijela-Angelina (2008) *Abeceda kulturnog turizma*. Zagreb: MEANDARMEDIA.
- Katunarić, Vjeran (2007) *Lica kulture*. Zagreb: Antibarbarus.
- Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine (1972). Preuzeto s <http://whc.unesco.org/arhive/convention-en.pdf> (30.08.2013.)
- Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (2003); Preuzeto s <http://whc.unesco.org/arhive/convention-en.pdf> (30.08.2013.)
- Konvencija o zaštiti i promoviranju različitosti kulturnih izraza (2005) Preuzeto s <http://whc.unesco.org/arhive/convention-en.pdf> (30.08.2013.)
- Kujundžić, Enes (2011) *Humanistička baština, institucije memorije i digitalno doba*. Tuzla: Hamidović d.o.o.
- Maroević, Ivo (2004) *Baštinom u svijet*. Petrinja: Matica hrvatska, Ogranak.
- Prnjat, Branko (2006) *Uvod u kulturnu politiku*. Novi Sad: Stylos.
- Šola, Tomislav (2003) *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji-prema kibernetičkom muzeju*. Zagreb: Hrvatski nacionalni komitet ICOM.
- Trozbi, Devid (2012) *Ekonomika kulturne politike*. Beograd: Clio.
- Zbornik radova – (2008) *Kulturni pejzaž-savremeni pristup zaštiti kulturnog i prirodnog nasleđa na Balkanu*. Beograd:ECPD.